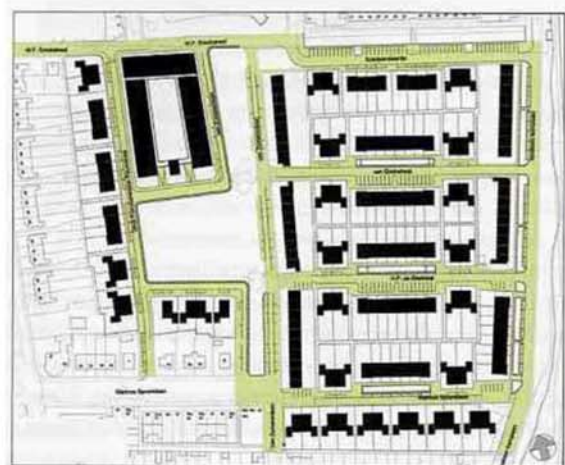

Het begrip herstructureren is steeds meer een politieke term geworden, waarbij de andere structuur in eerste instantie is gericht op de opbouw en samenstelling van de bevolking. De aanpak van de fysieke componenten zoals stedenbouwkundige structuur en gebouwen zijn dan een hulpmiddel om dit te bewerkstelligen. De politieke herstructurering gaat vaak gepaard met grootschalige sloopoperaties. Veelal is dit het werk van een slager en niet van een chirurg, zoals ik dat recent las. De hakbijl is eerder het instrument dan het fijne mes of een gericht medicijn. Het is verbazingwekkend hoe dergelijke operaties gegoten worden in technische argumenten (1). De technische noodzaak moet verhullen dat andere argumenten eigenlijk de aanstichters zijn van alle sloopactiviteiten.

het programma herstructu- rering blijft handwerk

van zomerendaal
gorinchem,
oude situatie.

van zomerendaal
gorinchem,
nieuwe situatie.

In dit artikel wordt nader beschouwd dat al die grootschalige slooptactieën en herstructureringen van wijken gestoeld zijn op planeconomisch denken. Dat heeft veel landen in de vorige eeuw rampspoed gebracht. Grootschaligheid en maakbaarheid van de samenleving gaan vaak hand in hand en leiden regelmatig tot ellende op termijn. Hier wordt ervoor gepleit om als een chirurg te werk te gaan, zowel op fysiek als sociaal gebied, en niet de slager te volgen. In het laatste geval wordt alles doodgemaakt. Herstructurering is en blijft het voorzichtige handwerk en verwijst daarmee naar het Griekse woord chirurgie, wat handwerk betekent. Misschien is het beter het woord 'herstructurering' te vervangen door 'herontwikkeling'. Dit sluit beter aan bij het gevoelig chirurgisch te werk gaan.

In het bijgevoegde kader 'Zeven stellingen over herstructurering of herontwikkeling' wordt in een notendop weergegeven hoe het gaat bij de aanpak in de praktijk.

OP ZOEK NAAR DE WAARDEN Alleen als de stedenbouwkundige structuur niet goed is, is een wijkgerichte, fysieke aanpak nodig. In alle andere gevallen zijn het blok en de woning de eenheid. Van belang is dat in dat geval niet de boekhouders de stempel op het tijdspad drukken en denken in complexen en afschrijvingstermijnen, maar de potentie van de plek en de vraag op korte en langere termijn. Waarom moet alles ineens gebeuren alsof de bestaande stad een grote vinexlocatie is? Waarom gaan we niet kleinschaliger te werk als het om de fysieke omgeving gaat?

Het begin is of moet zijn dat een wijk geen probleem kan zijn. In een wijk kunnen zich problemen van uiteenlopende aard voordoen. En elk probleem heeft zijn specifieke antwoord qua schaal en in kwaliteit. We lopen toch ook niet de binnenstad of het uitgaanscentrum van een stad omdat er zich problemen voordoen. Hoogstens wordt er tijdelijk en incidenteel een café of uitgaansgelegenheid gesloten. Vaak overheerst de gedachte van de maakbaarheid. En daarbij speelt niet wat het probleem is, maar wat het idee of de gedachte is.

Ter illustratie bekijken we de stedenbouwkundige situaties van drie wijken, zowel voor als na de operatie: Drents Dorp te Eindhoven, Van Comerenlaan te Gorinchem en De Langeweg te Bergen op Zoom. De eerste twee projecten worden elders in dit blad uitgebreid in beeld gebracht (2). Drents Dorp is een prachtige tuinstad. Zelfs de sloop van een klein deel werd nog beperkt door de cultuurhistorische waarde van de verkaveling. De structuur van het tuindorp in Gorinchem bleek bij nadere beschouwing zo sterk te zijn (voor- en achtertuinen, gesloten woonblokverkaveling, diepe kavels), dat een aanpak in de tijd op blokniveau voldoende mogelijkheden bood om de gewenste kwaliteitsverandering te realiseren. De wijk De Langeweg te Bergen op Zoom is een

zogenaamde 'bloemkoolwijk'. Deze stedenbouw was het antwoord in de jaren zeventig op de grootschalige betonbouw uit de jaren zestig: onduidelijk stratenpatronen, berging aan de voorkant, steenachtig aan de straatzijde, variatie om de variatie. Ondanks de ruime plattegronden is een structureel deel van de woningen gesloopt, om ruimte te bieden en de buurt weer overzichtelijk te maken.

Per wijk kan de waarde die gebruikt wordt verschuiven. In het ene geval is de stedenbouwkundige structuur de leidraad, in de andere situatie de bestaande woningen. In beide gevallen staat de toekomst van het blok, de buurt of de wijk voorop. Dus niet de technische kwaliteit bepaalt de aanpak maar de gewenste kwaliteit in de tijd.

AFSTEMMEN OP PROBLEEM Sociale problemen zijn niet met technische maatregelen op te lossen. Sloop en nieuwbouw verplaatsen het probleem alleen maar. Het is dan ook van belang dat bij de inzet van de fysieke ingrepen duidelijk benoemd wordt wat de problemen zijn en welke soort technische ingreep – variërend van schilderen tot renovatie en (vervangende) nieuwbouw – in de specifieke situatie gewenst is. Veelal zijn de tekortkomingen op stedenbouwkundig niveau van wijken tot medio jaren zestig beperkt. Het parkeren zorgt voor problemen. Maar dit geldt voor driekwart van de stedelijke gebieden in Nederland. De echte problemen op stedenbouwkundig niveau dateren uit de periode van de 'nieuwe stedenbouw' en verschijnen medio jaren zestig op het toneel. Toen werd er nog nadrukkelijker gepoogd een maatschappijbeeld fysiek vorm te geven.

Verder spelen in alle herstructureringswijken de problemen van de differentiatie in kwaliteit en eigendom. Veelal gaat het in deze wijken om een overmatige vertegenwoordiging van (sociale) huurwoningen met een grote uniformiteit aan kwaliteit. Om hier verandering in aan te brengen,

de langeweg bergen op zoom, oude situatie.

de langeweg bergen op zoom, nieuwe situatie.

is er in de praktijk een scala aan mogelijke oplossingen, zoals we ook in dit nummer in de projectbeschrijvingen (2) kunnen lezen. De maatregelen zijn onder andere:

- Groot onderhoud.
- Cascorenovatie ten behoeve van verkoop.
- Renovatie binnen het bestaande casco.
- Uitbreiding van de woning (uitbouw, opbouw).
- Nieuwbouw. Vooral waar het gaat om speciale doelgroepen, zoals senioren, of duurdere segmenten van de markt.

VERLEDEN BASIS VAN IDEE

Bij de aanpak gaat het niet om het grote gebaar, maar om een passend antwoord op een probleem. Deze benadering kost veel meer tijd en is voor de buitenwereld niet sensationeel. Niet alles is nieuw. Als een ieder zich nu bewust zou zijn dat veertig of vijftig jaar geleden ook bedenkers aan de wieg van de plannen hebben gestaan, met de gedachte dat het beeld voor de toekomst gerealiseerd zou worden, dan zou enige bescheidenheid voor de nieuwe generatie 'bouwpastoors' op zijn plaats zijn. Het idee dat men heeft, is alweer overleefd als er een nieuwe dag aanbreekt. Jaren hebben we gedacht dat de levensduur van woningen vijftig jaar zou zijn. De praktijk leert dat dit nu al tachtig jaar is en dat de verwachting is dat het meer dan honderdtwintig jaar zal zijn (3). Dus aanpassen van de voorraad zal de sleutel voor de kwaliteitssprong zijn. De gerealiseerde kwaliteit in het verleden zal de basis moeten vormen voor nieuwe ideeën.

TERUGHOUDENDHEID

Laten we beginnen om het woord herstructurering uit ons vocabulaire te schrappen en in de praktijk te vervangen door het begrip herontwikkeling, zoals eerder aangegeven. In deze benadering uit je een positieve ondertoon en ga je uit van de potentie die er is. Anders is er geen ontwikkeling mogelijk. Het benutten van de bestaande, aanwezige mogelijkheden kost meer inzet dan opnieuw beginnen met een leeg vel. Opereren in een bestaande wijk, met oog voor de aanwezige kwaliteit in fysiek en sociaal opzicht, vergt veel aandacht. Terughoudendheid ten aanzien van grootschalige fysieke ingrepen betekent niet te weinig aandacht, maar volledige betrokkenheid. En daarom blijft herstructurering handwerk.

NOTEN

- (1) De grootschalige ingrepen in de grote steden zijn hier illustratief voor.
 (2) Overdie Alkmaar: 'Puur maatwerk achter schilrenovatie'. Drents Dorp, Eindhoven: 'Cultuur-historie kenmerkt Drents Dorp'. Van Zomerenlaan, Gorinchem: 'Nieuwe inzichten door second opinion'.
 (3) Gebaseerd op een onderzoek van Haico van Nunen, BouwhulpGroep, 2007.

ZEVEN STELLINGEN OVER HERSTRUCTURERING OF HERONTWIKKELING

- Een wijk is een optelsom met individuen, die ieder zo een probleem kunnen hebben ten aanzien van arbeidsparticipatie, achterstand in onderwijs, gedrag. Deze problemen zijn niet door een fysieke ingreep op te lossen, maar vereisen een individuele en passende aanpak. Sloop lost niets op, maar verplaatst het.
- Sjabloondenken lost niets op. Uiteindelijk gaat het om wonen en dat is meer dan stenen stapelen. In de specifieke situaties moet de oplossing gezocht en gevonden worden.
- Als de stedenbouwkundige structuur goed in elkaar zit – zoals bij tuindorpen – is er alle ruimte om op kleine schaal de gewenste kwaliteitsaanpassingen te realiseren. De eenheid is dan een blokje woningen of de portiek. Er is geen haast en de tijd is dan de raadgever.
- De kunst van niet te veel doen. Een slager heeft nog nooit een patiënt beter gemaakt. Het gaat bij herstructurering – of beter gezegd herontwikkeling – om fijnzinnig chirurgisch te werk gaan.
- Renovatie biedt alle mogelijkheden om differentiatie in kwaliteit en eigendom te realiseren. Vooral de traditionele rijtjeswoningen met ruime kavels lenen zich hier bij uitstek voor.
- Sloop – selectief toegepast – en nieuwbouw moeten een bijdrage leveren aan die kwaliteit, die met renovatie niet mogelijk is. Dan pas is er sprake van toegevoegde waarde.
- Neem de tijd om ideeën en plannen kritisch te beschouwen – al of niet door een second opinion – en heroverweeg ze eventueel. Uiteindelijk grijpt elke fysieke ingreep diep in op het dagelijks leven van de bewoners. Elk plan moet kwaliteit toevoegen aan het wonen en aan de aanwezige waarden.